

Solidariteit

De Franse socioloog Alain Touraine heeft het verslag gepubliceerd van het onderzoek dat een Frans-Poolse werkgroep tussen april en december 1981 deed naar de ontwikkeling van Solidarność, de vrije vakvereniging, die 16 maanden kon functioneren in het communistische Polen 1). Solidariteit is een vakvereniging, maar klaarblijkelijk ook meer dan een vakvereniging. Het gaat om een arbeidersbeweging, geboren in de bedrijven, die zich verzet tegen de onderdrukking op de werkplek. Maar het gaat ook om een nationale beweging en om een strijd voor de democratisering van de samenleving.

In de communistische landen van Oost-Europa is de partijstaat tegelijkertijd meester van het politieke leven, en werkgever van vrijwel alle werknemers, terwijl ze tegelijkertijd zelf onderworpen is aan het Sovjet-imperium. Deze karakterschets van van het communistische regiem is de basis voor de interpretatie die Touraine geeft aan de volksbeweging die in Solidariteit een bedding vond.

Onze eeuw, stelt hij, is gedomineerd door de totalitaire staat. Fascisme en nationaal-socialisme waren voorbeelden van deze staatsvorm. Ook de communistische landen ontwikkelden zich naar dat patroon. Solidariteit heeft als voornaamste doelstelling de bevrijding van de maatschappij van de totalitaire heerschappij van de partij. De leden van Solidariteit spreken niet van een arbeidersstaat, zelden van „echt socialisme”, en nog minder van een onafhankelijk Polen. Zij willen de partij uit hun leven elimineren, haar terugdringen tot de eigenlijke functies van de staat, opdat er een vrije samenleving ontstaat.

Als vakbondsmensen weten ze dat een renaissance van hun land niet alleen maar een sterke onafhankelijke vakvereniging behoeft, maar ook competente managers, die bevrijd zijn van administratieve en politieke voogdij. Ze willen vrije verkiezingen, eerst op plaatselijk en regionaal niveau, later ook nationaal. Wanneer zij spreken over „arbeiders-

zelfbestuur”, zegt Touraine, vragen ze om onafhankelijke werkgevers, waarmee ze in onderhandeling kunnen treden en waarmee ze arbeidsconflicten kunnen uitvechten. De maatschappij bevrijden van de partijstaat, dat wil zeggen willen dat men erkent dat er sociale verhoudingen en sociale conflicten bestaan. Het houdt de ontkenning in van de pretentie dat wie dan ook zou kunnen spreken uit naam van allen en dat welke structuur dan ook onafhankelijk groepsop treden overbodig zou maken. Dit zijn de opvattingen die de groep onderzoekers noteert uit de mond van vakbondsleden, uit discussies of vergaderingen en in de media.

In haar karakter als vakvereniging, opkomend voor de rechten der mensen in de bedrijven, strijdend tegen willekeur en autocratie kan Solidariteit niet ontkomen aan de confrontatie met de totalitaire staat. Die staat had in Polen nooit volledig getriomfeerd. De Poolse natie heeft het in de geschiedenis gedurende lange perioden zonder staat moeten stellen. Zij heeft ook tegenover de totalitaire communistische staat een eigen zelfstandigheid kunnen bewaren. Daarbij speelde de kerk een belangrijke rol. Solidariteit bewees, zegt Touraine, dat Polen leefde, verbeeldingskracht bezat, herinneringen bewaarde: „het leven van een samenleving kan gemaskeerd worden door het apparaat dat haar overheerst, maar zijn taal heeft niets van doen met de houten taal van het regiem; haar nationale bewustzijn weerspreekt de officiële interpretatie en haar zoeken naar waarheid heeft geen boodschap aan een ideo-

logie die niet meer in zich zelf leeft”.

Voor Touraine is het zo dat de totalitaire staat in Polen heeft gefaald. De communistische staat heeft de pretentie te spreken uit naam van de samenleving en van de geschiedenis. De Poolse staat moet nu openlijk tonen dat zij slechts spreekt uit naam van de macht. De Sovjet-unie is niet langer de „leidende natie in het socialistische kamp”, maar meester van een imperium, onverschillig voor de ideologieën van zijn vazallen, alleen bezorgd over de eigen macht en de eigen veiligheid. Een imperium verzwakt door de tegenspraken tussen zijn politieke en militaire actie enerzijds, en zijn sociale en economische problemen anderzijds.

In de militaire coup ziet hij, naast een nieuwe overwinning van de onderdrukkende staten, het meest diepgaande en definitieve échec van een totalitaire partij, het einde van de communistische maatschappij en overgang naar een meer directe confrontatie tussen macht en samenleving, tussen staatsgeweld en sociale beweging.

Het is fascinerend te zien hoe Touraine en zijn medewerkers uit de mond van de „rank and file” van Solidariteit een visie op de samenleving optekenen. Hoe mensen, die 35 jaar politiek en economisch totalitarisme meemaakten, feilloos aanwijzen dat zelfstandigheid van de intermediaire structuren tegenover de staat wezenlijk is voor vrijheid en rechtvaardigheid en economische efficiency. Een boodschap die toch nog een straaltje hoop laat zien in een deprimerende wereld: de totalitaire partijstaat faalt.

1) Alain Touraine, *Solidarité. Analyse d'un mouvement social, Pologne 1980-1981*, Parijs, 1982.